

Dopad peněžní reformy na výstavbu československé armády

Jaroslav Láník

Neplnění plánovaných ukazatelů v celém československém národním hospodářství a militarizace ekonomiky vyvolaly vážnou ekonomickou a společenskou krizi, která vyvrcholila v roce 1953 peněžní reformou. Na ekonomické problémy a růst sociálního a politického napětí se vláda a KSČ pokusily reagovat úpravou hospodářské politiky.¹ Přijatá usnesení měla zvýšit životní úroveň obyvatelstva, zrychlit rozvoj surovinové a energetické základny pro těžký průmysl, zvýšit výrobu lehkého průmyslu, potravinářského průmyslu a zemědělství a byla doprovázena řadou úsporných opatření. Mnohé z nich se týkaly také československé armády.

Dosud byl zkoumán konkrétní průběh reformy² či její politické a sociální důsledky.³ Předkládaný text je prvním analytickým zpracováním jejího vlivu na čs. armádu.⁴ Charakter dochovaných pramenů vtiskl této stati výrazně materiálovou podobu.

Nejvýznamnějším důsledkem peněžní reformy bylo pro čs. armádu krácení jejího rozpočtu. K úpravám došlo již na základě směrnice Státního úřadu plánovacího a ministerstva financí a podle usnesení vlády a ÚV KSČ z 30. května 1953 o provedení peněžní reformy. První úvahy o snížení rozpočtu se však objevily ještě před vyhlášením reformy, neboť z plnění plánu materiálního zabezpečení ozbrojených sil (MZOS) v počátečních měsících roku 1953 a vzhledem k přesunu části dodávek z roku 1952 bylo zřejmé, že roční plán nebude splněn. Současně se ukázalo, že některé položky jsou předimenzovány (např. mzdové náklady).⁵ Čerpání rozpočtu také ovlivnily několikeré úpravy cen surovin a výrobků. Z těchto důvodů nařídila finanční správa MNO prověrku všech podkladů, aby bylo možno z rozpočtu vyloučit všechny zbytečně vázané finanční částky.

O nutnosti redukce nákladů byli zástupci jednotlivých složek MNO informováni na poradě 8. června. Na základě jejich návrhů byl zpracován nový rozpočet a předložen ministru národní obrany, který jej schválil 21. června.

Mechanickým přepočtem 5:1 by rozpočet dosáhl částky 17,06 mld Kčs v nové měně. To však z mnoha důvodů nebylo možné. Například u potravin se položky přepočítávaly v poměru pouze 2:1, neboť do května včetně nakupovala vojenská správa potraviny většinou na vázaném trhu. Po zrušení lístkového systému se jejich ceny ve srovnání s vázanými cenami zvýšily.⁶

Po úpravách činil rozpočet 16,26 mld Kčs. Celková finanční potřeba se tak snížila o 0,8 mld Kčs, tedy o 4,7 %. Nepatrně byla navýšena rozpočtová kapitola MNO, zatímco se výrazně snížil úvěr na nedotknutelné zásoby (tj. vojenskou techniku a především na zbraně), a to o více než jednu miliardu Kčs.⁷

U dělostřeleckého materiálu činila redukce takřka 620 miliónů Kčs, u materiálu tankového a mechanizovaného vojska více než 400 miliónů Kčs, leteckého materiálu o 165 miliónů Kčs a automobilního materiálu o 66 miliónů Kčs. V důsledku kurzovních změn a snížení osobních nákladů poklesly požadavky finanční správy o 166 miliónů Kčs. Naproti tomu se zvyšovaly částky na potraviny a krmiva a ceny intendantního a vozatajského materiálu, u něhož byla zavedena daň z obratu.

Rozpočet čs. armády se opět měnil na základě usnesení vlády z 26. června 1953 o opatřeních k zajištění výsledků peněžní reformy a zrušení lístkového systému. Navrhovaná opatření měla přinést úsporu dalších 285 miliónů Kčs, čímž se rozpočet MNO na rok 1953 snížil na 15,97 mld Kčs.

Ani tato úprava nebyla konečná. Další úsporná opatření nařizovala směrnice ministerstva financí, podle níž měl být,

1 Strojírenská výroba se měla zvýšit oproti upravenému plánu na rok 1953 o 7,9 %, z toho však výroba spotřebních předmětů o plných 15 %. Současně zvýšení vývozu strojů mělo vytvořit předpoklady pro zvýšení dovozu spotřebního zboží a surovin pro domácí průmysl. V báňském průmyslu se úkoly soustřeďovaly na zajištění odpovídající rozsahu přípravných akcí pro využití zásob kamenného a hnědého uhlí, měla se urychlit výstavba nových dolů a zvýšit mechanizace těžby uhlí. Hutní průmysl měl zajistit rozvoj výroby surového železa a oceli a urychlit výstavbu hrudkovny v oblasti Ejovic a Mnišku a způsobil obohacování chudých železných rud, odstranit nedostatky ve výrobě deficitních druhů válcovaných materiálů a ve výrobě ferrosilitin. Některá opatření však působila kontraproduktivně. Krácení dodávek strojů a zařízení pro ministerstvo strojírnosti sice znamenalo okamžitou úsporu investic, ale vytvářelo do budoucna vážné národohospodářské problémy. VÚA–VHA, f. MNO 1953, leg. odd., k. 21, Usnesení vlády republiky československé o hlavních úkolech vlády v oboru hospodářské politiky v nejbližším období. Též Srov. též NA, fond. ÚPV ČSR, č.j. 0363/53/PT, 0369/53/PT, 0371/53/PT, 0373/53/PT, 0374/53/PT, 0375/53/PT, 0376/53/PT, 0380/53/PT, 0384/53/PT.

2 Zdeněk JIRÁSEK – Jaroslav ŠŮLA, *Velká peněžní loupež v Československu 1953 aneb 50:1*. Praha 1992.

3 Karel KAPLAN – Jana VÁCHOVÁ, *Perzekuce po měnové reformě v Československu v roce 1953*. Dokumenty o perzekuci a odporu. Sv. 5. Ústav pro soudobé dějiny, Praha 1993; Dana MUSILOVÁ, *Měnová reforma 1953 a její sociální důsledky*. Dokumenty o perzekuci a odporu. Sv. 8. Ústav pro soudobé dějiny, Praha 1994; Jiří PERNES, *Snahy o překonání politicko-hospodářské krize v Československu v roce 1953*. Brno 2000; Týž, *Die politische und wirtschaftliche Krise in der Tschechoslowakei 1953 und Versuche ihrer Überwindung*. In: 1953 – Krisenjahr des Kalten Krieges in Europa. Hg. Christoph Kleßmann – Bernd Stöver. Köln – Weimar – Wien 1999, s. 93–113.

4 Zatím byl zpracován pouze podíl čs. armády na organizačním zajištění průběhu reformy a zásah armády v Plzni a na Ostravsku. Srov. Jiří BÍLEK, *Československá armáda a měnová reforma v roce 1953*. HaV 1995, č. 1, s. 66–91.

5 V první polovině roku se nepodařilo naplnit počty důstojníků a poddůstojníků z povolání a občanských zaměstnanců. Místo plánovaných 49 000 důstojníků z povolání jich sloužilo v armádě v prvním čtvrtletí roku 1953 jen 42 000 a i když MNO počítalo s navýšením jejich počtu až na takřka 52 000 v posledním čtvrtletí, činil celoroční průměr jen 46 770 osob. Počet poddůstojníků z povolání byl v celoročním průměru nižší o 2 500 osob než předpokládal plán, nižší byl i průměrný počet občanských zaměstnanců.

6 VÚA–VHA, f. MNO 1953, FS–T, sign. 44-8/1-32, Návrh na úpravu státního rozpočtu na r. 1953. Vojenské správě tím od 1. 6. vzrostly náklady na rok 1953 o 540 miliónů Kčs. Srov. též VÚA–VHA, f. MNO 1953, OMS, sign. 1-2/1-65, Zpráva pro politický sekretariát ÚV KSČ o provedení usnesení vlády republiky československé ze dne 26. června 1953 o opatřeních k zajištění výsledků peněžní reformy a zrušení lístkového systému.

7 K hrazení jednotlivých nákladů z rozpočtové kapitoly MNO a z úvěru na nedotknutelné zásoby viz Jaroslav LÁNÍK, *Financování čs. armády v letech první pětiletky*. HaV 2003, č. 3–4, s. 744–770.

MATERIÁLY

Tab. č. 1 Vývoj rozpočtu čs. armády na rok 1953 (v tis. Kčs)

oblast	původní plán na rok 1953	plán z 21. 6.	snížení (-); zvýšení (+) oproti původnímu plánu		plán z 10. 10.	snížení (-); zvýšení (+) oproti plánu z června 1953		celkové snížení (-); zvýšení (+) oproti původnímu plánu	
			abs.	v %		abs.	v %	abs.	v %
kapitola MNO	4 933 808	5 213 251	+279 443	+5,7	4 947 572	-265 679	5,1	+13 764	+0,3
ÚNZ	12 126 192	11 044 448	-1 081 744	-8,9	9 671 671	-1 372 777	12,4	-2 454 521	-20,2
celkem	17 060 000	16 257 699	-802 301	-4,7	14 619 243	-1 638 456	10,1	-2 440 757	-14,3

Pramen: VÚA–VHA, f. MNO 1953, FS–T, sign. 44-8/1-31, Návrh na úpravu státního rozpočtu na rok 1953 a sign. 44-8/1-71, Návrh na úpravu státního rozpočtu na rok 1953

Tab. č. 2 Plánované snížení (-), popř. zvýšení (+) požadavků čs. armády v letech 1953–1960 (v mil. Kčs, zaokrouhlo)

ministerstvo	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	celkem
MNO	-285,1	-1150,4	-882,5	-516,9	-24,8	0	0	0	
celkem jiná ministerstva	-592,0	-821,0	-812,4	-483,4	+169,0	+164,4	+100,0	+100,0	2175,4
z toho									
spoju		-6,0	-4,4	0	0	0	0	0	-
železnic		-542,0	-678,0	-483,0	+169,0	+164,4	+100,0	+100,0	1169,6
dopravy		-273,0	-130,0	0	0	0	0	0	-403,0
úspory celkem	-877,1	-1971,4	-1694,9	-1000,3	+144,2	+164,4	+100,0	+100,0	5035,1

Pramen: VÚA–VHA, f. MNO 1953, OMS sign. 1/2-1/65, Zpráva pro politický sekretariát ÚV KSČ o provedení usnesení vlády republiky československé ze dne 26. 6. o opatřeních k zajištění výsledků peněžní reformy a zrušení lístkového systému

Pozn. Úspory jsou vyčísleny pouze v tom roce, kdy byly realizovány. Např. úspory vyplývající ze snížení počtů jsou vykazovány jen v roce 1953

na základě opatření vlády z 11. září a 28. září, přepracován státní rozpočet do 10. října.⁸

Na základě prověrky plnění MZOS, investic a vývoje a výzkumu v období od 1. ledna do 31. srpna 1953 byly zjištěny výše finančních prostředků, které by se do konce roku nevyčerpaly. Návrh však doprovázely mnohé pochybnosti, neboť ještě nebyl znám výsledek účetní uzávěrky za 3. čtvrtletí stejně tak nebylo zřejmé, kolik materiálu bude skutečně dodáno. Nejasnosti nejlépe dokumentuje skutečnost, že ještě během konečné fáze rozpočtových prací docházela oznámení o snížení požadavků na rozpočet. Oproti rozpočtu z 21. června 1953 byl nový návrh nižší o cca 10 % a oproti původnímu návrhu na rok 1953 o více než 14 %.

Materiály vycházející z usnesení vlády z 26. června a 11. září řešily i dlouhodobé úspory, k nimž docházelo jednak redukcí požadavků čs. armády na výstroj a výzbroj a jejich nároků na ostatní ministerstva, především ministerstvo spojů, dopravy a železnic, jednak přesunem části nákladů na rok 1954 a následující léta.

Snížení počtů mírové armády

Jedním z nejvýznamnějších úsporných opatření bylo snížení předepsaných počtů mírové armády o 22 000 vojáků do 1. listopadu 1953,⁹ což mělo být provedeno revizí tabulek mírových počtů na základě návrhů velitelů a náčelníků složek mi-

nisterstva obrany a velitelů vojenských okruhů, při dodržení několika zásad. Bylo stanoveno snížení u téměř všech útvarů a velitelství armády, zejména u pomocných orgánů a pomocných jednotek, u ostatních útvarů a složek s ohledem na jejich bojovou připravenost a bojeschopnost, která neměla být těmito úpravami narušena. Proto se redukce pohybovala v rozpětí 2–15 % předepsaných počtů – u pěších divizí měla činit 2 %, u sborových útvarů 5 %, u útvarů podřízených přímo MNO 5–10 %, u vyšších velitelství 10 % a u MNO 15 %.¹⁰

V rámci snižování počtů došlo i ke změnám ve struktuře armády. Při revizi počtů bylo dosaženo úspory takřka 32 000 vojáků, z nichž byly v rámci nových počtů zřízeny čtyři mechanizované pluky mechanizovaných divizí, dva tankové pluky tankových divizí, čtyři protiletadlové oddíly pro ochranu letišť, zvýšeny počty u PLOSÚ v důsledku zavedení 85 mm PLK a zaměřovače PUAZO a rozšíření vidových hlásek a postaveny některé menší jednotky (např. strážní prapor pro střežení muničního skladu leteckého týlu ve Vrážích u Písku). Dále byly zřízeny brigádní dělostřelecká škola pro výcvik dělostřeleckých baterií, ústřední poddůstojnická škola automobilního vojska, automobilní školy a tři technické prapory dohromady s více než 13 000 vojáky, čímž celkové snížení činilo cca 18 400 vojáků. Mírové počty čs. armády poklesly z 300 737 vojáků k 31. červenci 1953 na 282 331 vojáků k 1. listopadu 1953, tj. o 6,1 %, počet občanských zaměstnanců se prakticky nezměnil a dosáhl takřka 40 tisíc osob.¹¹ (Viz Příloha č. 1).

⁸ VÚA–VHA, f. MNO 1953, FS–T, sign. 44-8/1-71, Návrh na úpravu státního rozpočtu na rok 1953; VÚA–VHA, f. MNO 1953, OMS, čj. 0018303-OMS-1953, příloha.

⁹ Původně navržené snížení o 25 000 vojáků upravoval rozkaz ministra z 22. 7. 1952 na 22 000 vojáků. Srov. VÚA–VHA, f. MNO 1953, OMS, sign. 1-2/1-59, Zpráva o průběhu akce a plnění úkolů vyplývajících z usnesení vlády ČSR z 26. 6. a 11. 9. 1953.

¹⁰ VÚA–VHA, f. MNO 1953, OMS, sign. 1-2/1-56, Zpráva o výsledcích upřesnění počtů a krácení armády (důstojníků, poddůstojníků a mužstva). Konkrétní výsledky viz tamtéž, sign. 1-2/1-47, Zpráva o provedení snížení předepsaných mírových počtů čs. armády ke dni 30. 9. 1953 – předložení.

¹¹ V návaznosti na tato opatření měly být do konce roku upřesněny plány výstavby mírové a válečné armády na rok 1954/1955 a upřesněn výhledový plán výstavby mírové a válečné armády až do roku 1960. V první polovině roku 1954 provést revizi tabulek s cílem snížit počty důstojníků, poddůstojníků z povolání a poddůstojníků základní služby

Na rozdíl od dříve schválených plánů na výstavbu mírové armády, které podepsal prezident republiky 23. dubna, nebylo možné, vzhledem k úsporným opatřením, zřídit 25. dělostřeleckou brigádu, rozvinout 182, 184. a 188. protiletadlový oddíl na pluky, zřídit osm rámcových baterií u protiletadlových oddílů, dvě vidové rotu u hlásných praporů a rozvinout automobilní rotu leteckého týlu na prapor, což předpokládalo začlenění cca 2 600 vojáků.

Do 31. prosince se plánovalo zrušení dalších útvarů (např. 3. leteckého školního pluku, 19. letištního praporu a především 54. a 62. pomocného technického praporu, z nichž mělo být propuštěno 2 766 osob a snížen počet pracovníků), což přineslo úsporu dohromady 3 808 vojáků. Z části z nich byl zřízen 6. letecký stíhací proudový pluk s cca 250 vojáky, čímž celková úspora klesla na cca 3 550 vojáků. Naproti tomu měl vzrůst počet občanských zaměstnanců u týlových útvarů (základny, zbrojnice, sklady), u útvarů podřízených Hlavní politické správě (vojenské umělecké soubory, Ústřední dům armády, Československý armádní film apod.), u letištních praporů a na MNO v důsledku snížení počtů vojáků z povolání pracujících v administrativě.

V následujících měsících měly být do 30. června 1954 vypracovány nové tabulky mírových a válečných počtů, aby odpovídaly novým nárokům, poskytovaly možnost výcviku kádrů pro válečné jednotky a jejich rozvinutí na válečné počty a doplnit je, aby byly v souladu s novými platovými předpisy, zvláště pokud šlo o označení hodností, funkční platy a čísla vojenské odbornosti. Jednotlivým velitelům zbraní bylo uloženo připravit návrh typů organizace a počtů jednotek a do 31. května 1954 zpracovat podle nových tabulek mírových a válečných počtů nároky na materiální zabezpečení.

Úsporná opatření vedla u jednotlivých druhů vojsk k rámcování části jednotek. Snížení počtu vojáků u pěších pluků bylo dosaženo zrušením velitelského družstva, vyrovnáním počtů obsluhy u PLK a minometů 120 mm a rámcováním samopalných rot u 8. pěší brigády. U dělostřelctva byla rámcována jedna četa u každé baterie dělostřeleckých pluků mechanizovaných a tankových divízií a minometných pluků mechanizovaných divízií. Dále bylo provedeno snížení útvarů dělostřeleckého zásobování v souvislosti s vybudováním nové 10. dělostřelecké základny v Horce u Olomouce.

Tab. č. 3 Nově zřízené útvary čs. armády v období od 1. 8. do 1. 11. 1953

útvary	počet vojáků
4 mechanizované pluky mech. divízií	5 212
2 tankové pluky tankových divízií	1 522
zvýšení útvarů PLOSÚ	1 171
4 protiletadlové oddíly	1 084
320. strážní prapor	218
22 automobilních škol (divízií, aut. praporů)	352
ústřední poddůstojnická škola aut. vojska	211
brig. dělostřelecká škola 8. pěší brigády	48
7, 8. a 9. technický prapor	3 354
celkem	13 172

Reorganizace jednotek PLOSÚ, k níž mělo dojít v letech 1953/1954, byla posunuta na léta 1954/1955. Přesto došlo k změně ve vnitřní organizaci vyvolané přezbrojením na 85 mm PLK u šesti protiletadlových oddílů v rámci 71. a 72. protiletadlové divize a u sedmi samostatných PL oddílů, také byla vytvořena odloučená a vysílací střediska u spojovacích rot velitelství PLOSÚ a obvodů PLOSÚ a zvýšil se počet hlásek u hlásných útvarů. V rámci tankového a mechanizovaného vojska byl snížen počet samopalníků u tankového pluku, osádek tanků a řidičů u tankových základen a také řemeslníků-vojáků v opravárenských závodech a skladech. Dále byla rámcována jedna tanková rota v tankovém praporu, jedna mechanizovaná rota v mechanizovaném praporu a po jedné palebné četě v baterii dělostřeleckého oddílu.

U ženijního vojska byla rámcována jedna rota ženijního praporu zatarasovacího, po jedné četě u ženijních pluků, po jednom družstvu v ženijním praporu armádního sboru. Zrušeny byly čtyři PLK u ženijní brigády, u pontonového pluku a četa hledačů min u 63. ženijního pluku. Všechny druhy vojsk redukovaly počty kancelářských sil a týlových součástí (kuchařů, písařů, řidičů, mechaniků atd.).¹²

Dnem 31. července byli propuštěni do zálohy vojáci třetího ročníku základní služby v počtu 3 294 osob místo plánovaného propuštění dnem 30. září 1953. Dále byli 26. a 27. října 1953 propuštěni specialisté u letectva a PLOSÚ (2 615 vojáků) nástupního termínu 1. listopadu 1951, s nimiž se původně počítalo k vykonání mimořádného cvičení v délce tří měsíců a s jejich propuštěním do zálohy až 31. ledna 1954. Současně se snižoval počet leteckých škol, které byly slučovány do větších celků.¹³

Změny počtů se týkaly především mužstva a žáků vojenských škol a učilišť. Nepatrné snížení počtu generálů a důstojníků a nárůst počtu poddůstojníků z povolání a poddůstojníků základní služby byl způsoben zřízením nových útvarů, zvýšením počtu důstojníků letectva na tabulkových místech techniků, obsluh palubních radiolokátorů a rozšířením dispečerské služby, zařazením poddůstojníků z povolání na místa specialistů u tankového a mechanizovaného vojska, letectva a ženijního vojska a zvýšením počtu poddůstojníků základní služby u hlásné služby PLOSÚ. Redukce počtů se nevyhnula ani Vojenské akademii a Vojenské technické akademii, zrušením škol na důstojníky v záloze se „uspořilo“ 7 063 osob a dále se snížil počet žáků ve všech učilištích.

Tab. č. 4 Snížení předepsaných počtů v armádě od 31. 7. do 1. 11. 1953

kategorie	snížení (-) popř. zvýšení (+)
generálové a důstojníci	-137
poddůstojníci z povolání	+407
poddůstojníci základní služby	+1 456
mužstvo	-11 790
posluchači	-534
žáci	-11 546
pracovníci	+3 738
celkem	-18 406

Pramen: VÚA-VHA, f. MNO 1953, GŠ OMS, sign. 1-2/1-56, Zpráva o výsledcích upřesnění počtů a krácení armády (důstojníků, poddůstojníků a mužstva)

12 VÚA-VHA, f. MNO 1953, OMS, Zpráva náčelníka generálního štábu o výsledcích upřesnění počtů a krácení armády.

13 VÚA-VHA, f. MNO 1953, OMS, sign. 1-2/1-59, Zpráva o průběhu akce a plnění úkolů vyplývajících z usnesení vlády ČSR z 26. 6. a 11. 9. 1953.

MATERIÁLY

V rámci úspor bylo zrušeno výjimečné cvičení vojáků druhého ročníku základní služby v počtu 31 500 osob. Cvičení se mělo týkat jen některých specialistů PLOSÚ a letectva. Úspory přinášelo také omezení počtu vojáků vysílaných na krátkodobá cvičení, na přehlídky apod.¹⁴

Úpravy plánu MZOS

Již od počátku roku 1953 signalizovalo plnění plánu materiálního zabezpečení ozbrojených sil (MZOS), že úkoly na rok 1953 nebudou zajištěny. Došlo také ke změnám v plánu vývozu, neboť Maďarsko, Polsko a Rumunsko snížily své požadavky zejména z platebních důvodů.¹⁵ Další úpravy byly nuceny nezajištěním dovozu legovacích přísad (niklu, kobaltu, chromu). To vyvolalo potřebu stanovit nové proporce ve strojírenské a především ve zbrojní výrobě, aby bylo možno splnit smluvní dodávky pro SSSR a zajistit nejdůležitější investiční výstavbu energetického a chemického průmyslu.

Proto Politický sekretariát ÚV KSČ uložil svým usnesením ze dne 19. května 1953 ministru–předsedovi Státního úřadu statistického do 30. května předložit úpravy plánu. Vzhledem k peněžní reformě byl termín posunut do 5. července 1953. MNO však část týkající se plánu jmenovitých úkolů a vývozu a dovozu speciálních materiálů ze SSSR předložilo již 18. června v souvislosti s přípravou nového rozpočtu MNO a s ohledem na nutnou konsolidaci zbrojního průmyslu, a také proto, aby ostatní ministerstva (především ministerstvo všeobecného strojírenství) mohla pracovat na úpravách plánu.¹⁶

Další opatření týkající se technického rozvoje, dovozu a vývozu ostatní vojenské techniky, investiční výstavby¹⁷ a kooperovaných dodávek byla předložena 5. července. Do návrhů byly zapracovány i změny, k nimž došlo v období od schválení plánu na rok 1953 (tj. od 12. prosince 1952) a nové úkoly zejména v oboru radiolokace a radiospojení. Návrh dále vycházel z reorganizace výzkumných a vývojových pracovišť, z delimitace některých závodů mezi minis-

terstvem všeobecného strojírenství s ministerstvem těžkého průmyslu, z dodatečných požadavků čs. armády a upřesnění postupu prací a termínů ukončení vývojových úkolů.¹⁸

Plán MZOS se dále snižoval v souvislosti s přepracováním státního rozpočtu k 10. říjnu 1953. Největší úspory připadaly na velitelství letectva, a to více než 440 miliónů Kčs. Nebyly splněny všechny vývojové úkoly a dodávky LPH, neboť se nepodařilo vyřešit jejich uskladnění. Taktéž nebyla plněna kvóta generálních oprav pro nedostatečnou kapacitu výrobních podniků. Z materiálu tankového a mechanizovaného vojska nebyl plněn plán výroby SD-100, tankových motorů V 2, tanků T-34/85, kulometné výzbroje a nebyla provedena kompletace kanónů 75mm Sh PTK. Z dělostřeleckého materiálu mělo být sice dodáno více těžkých a lehkých kulometů a nábojů pro pistole a samopaly než předpokládal plán, ale naproti tomu byly odečteny částky na materiál, o němž se předpokládalo že nebude vůbec vyroben nebo v menším množství (houfnice 122mm, samonabíjecí puška 7,62mm apod.). V požadovaném množství nebyly dodávány především zaměřovače PUAZO, dělostřelecké přístroje RZ a ÚZ, dálkoměry DIA a 57mm PLK vz. 44 S. Do úprav plánu se promítly i ty případy, kdy nebyla zvládnuta výroba některého z komponentů. Šlo zejména o dělostřeleckou municí pro 57 mm PTK, 85 mm PLK, 100 mm Sh PTK a 130 mm raketu, neboť při dělostřeleckých zkouškách byly zjištěny značné nedostatky a závady v prachové náplni a výroba této munice musela být omezena případně zcela zastavena. Ze spojovacího materiálu se neplnily dodávky zejména radiostanice Libeň a RM 31 a chyběly náhradní součástky k radiostanicím, z chemického materiálu prostředky protichemické ochrany. Snížení u proviantního materiálu bylo způsobeno úpravou cen vybraných potravin podle usnesení vlády z 28. září 1953 a nedodáním některých potravin v požadovaném množství (zejména luštěnin). Změny se promítly do konkrétní úpravy dodávek jednotlivých výrobků zbrojní techniky.

Tab. č. 5 Srovnání věcných výdajů MNO z 21. 6. a 10. 10. 1953 podle složek (v tis. Kčs)

složka	plán z 21. 6.	plán z 10. 10.	snížení oproti plánu z června 1953		
			abs.	v %	v % z celku
vel. letectva	1 341 343	899 149	442 194	32,3	37,3
vel. chemického vojska	402 372	184 581	217 791	54,1	18,4
vel. tank. a mech. vojska	1 052 598	917 909	134 689	12,8	11,4
vel. dělostřelectva	1 794 505	1 671 505	123 000	6,9	10,4
HT/INTS prov. materiál	1 398 118	1 343 618	54 500	3,9	4,5
vel. spojovacího vojska	204 776	111 556	93 220	45,5	7,9
ostatní	2 638 734	2 517 942	120 792	4,6	10,1
celkem	8 832 446	7 646 260	1 186 186	13,4	100,0

Pramen: VÚA–VHA, f. MNO 1953, FS–T, sig. 44-8/1-32, Návrh na úpravu státního rozpočtu na rok 1953 a sig. 44-8/1-71, Návrh na úpravu státního rozpočtu na rok 1953 včetně přílohy a Odůvodnění úprav v přepracovaném návrhu rozpočtu ÚNZ na rok 1953 k 10. 10. 1953

14 Např. vojenských přehlídek v Praze, Bratislavě a Plzni dne 9. května se mělo zúčastnit o třetinu méně příslušníků pěchoty, o takřka polovinu méně příslušníků motomechanizovaných jednotek a mělo dojít k zkrácení doby soustředění u pěších jednotek o 5 dní u motomechanizovaných o dva dny. VÚA–VHA, f. MNO 1953, OMS, sign. 1-2/1-59, Zpráva o průběhu akce a plnění úkolů vyplývajících z usnesení vlády ČSR z 26. 6. a 11. 9. 1953.

15 Jen výjimečně mělo zajištění vývozu za následek krácení dodávek MNO (např. u nábojů do 12,7mm PLK). Zpravidla byly nároky MNO naopak navýšeny, jestliže se plánovaný vývoz neuskutečnil (u pistolové a samopalové munice 7,62mm a odmořovacích souprav DK 1).

16 NA, f. 02/5, Politický sekretariát ÚV KSČ, aj. 159, b. 4

17 Návrh redukce investiční výstavby vycházel z poslední verze plánu na rok 1953, kterou PS ÚV KSČ schválil 29. ledna 1953. Úprava zohledňovala dosažení plnění (či spíše neplnění) investiční výstavby MNO v roce 1952 a reagovala na skutečnost, že nerealizované úkoly byly převedeny do roku 1953, což mělo za následek snížení objemu původně plánovaných staveb na rok 1953, případně jejich zrušení. Redukcí plánu mělo dojít ke snížení rozestavenosti a rychlejšímu dokončování staveb a uvádění základních fondů do provozu. Dále se upravoval plán stavební výroby ministerstva, což vedlo k úsporám pracovních sil, a to dělnických profesí i technicko inženýrských pracovníků a úředníků.

18 NA, f. 02/5, PS ÚV KSČ, aj. 167, b. 15, Úprava plánu materiálního zabezpečení ozbrojených sil na rok 1953.

Krácení požadavků na MZOS na rok 1953, návrh kontrolních cifer na rok 1954 a opatření vedoucí k zajištění souladu rozvoje strojírenství s rozvojem hutní základny vedly ve svých důsledcích k podstatnému omezení zbrojní výroby, především leteckého a dělostřeleckého materiálu, pěchotních zbraní a munice. Ve vybraných podnicích ministerstva všeobecného strojírenství bylo nutno při zachování jejich zbrojního profilu a pro zajištění zaměstnanosti a udržení odborných kádrů zakonzervovat zbrojní výrobní programy a hledat doplňující civilní výrobní programy. Uvedme několik případů.

Závody K. J. Vorošilova, n. p. Dubnica nad Váhom včetně závodu Bánovce by byly v roce 1954, podle navržených kontrolních cifer, vytiženy jen na cca 60 %, přitom se ve čtvrtém čtvrtletí roku 1953 zvyšovala pro řadu jmenovitých úkolů výrobní a expediční kapacita. Proto bylo navrženo převést na rok 1954 výrobu 50 ks houfnic 122 mm, 20 ks kanónu 122 mm, 100 ks 85 mm PTK a 50 ks 160 mm minometu a současně převést část zbrojní výroby ze Závodů V. I. Le-

nina v Plzni. I tak měl podnik pro zajištění zaměstnanosti vy-pomáhat závodu Sigma-Lutín při výrobě turbočerpadel pro dodávky do SSSR. Podobně byla řešena situace Strojárne 9. mája – Kubra, či Zbrojovky Vsetín, kam měla být převedena výroba PLK ráže 30 mm.

Pokles plánované výroby v roce 1954 oproti předcházejícímu roku by měl vážné důsledky i pro Závody Klementa Gottwalda – Povážská Bystrica, kde vzhledem k úplnému zastavení výroby malorážové munice a výběhu výroby samonabíjecí pušky 7,62 mm by nebylo vytiženo v posledním čtvrtletí roku 1954 na 2000 dělníků. Bylo navrhováno zde zavést výrobu válečkových a kuželíkových ložisek pro automobilový průmysl a převedení laborace ostrých nábojek pro protipancéřovou municí T 21 z Vojenské továrny 1 – Polička.

Problém vytižení zbrojních podniků přetrvával i v roce 1954. Zbrojní výroby by v důsledku snížení požadavku MNO a exportu do lidově demokratických států vedla k využití kapacity v závodech zbrojní výroby jen na cca 50 %, což znamenalo převést na jinou práci 15 až 16 tisíc osob.

Tab. č. 6 Snížení plánu vybraných jmenovitých úkolů na rok 1953

číslo j. u.	název výrobku	plán na rok 1953		méně o	z toho snížení resp. zvýšení (+) požadavků		
		původní	upravený		MNO	vývozu – země	výroby**
501	122 mm houfnice vz. 38 S	404	300	104	104	–	–
502	122 mm kanón vz. 31/37	150	42	108	108	–	–
505	85 mm tankový kanón	1 595	1 150	445	4	4 – BLR	437
513	100 mm tankový kanón pro SD 100	426	206	220	–	–	220
514	37 mm letadlový kanón N 37	1730	955	775	–	175 – PLR	600
601	stíhací letoun S 102	1 120	700	420	188	232 – neumístěno	–
602	bitevní letoun B 33	550	470	80	10	70 – neumístěno	–
611	motor M 05	1 800	1 100	700	110	158 – neumístěno	432
612	motor M 42	870	755	115	+15	50 – neumístěno	80
622	vtule motoru M 42	940	765	175	+15	60 – neumístěno	130
708	23 mm kulomet NS 23 KM	6 500	4 560	1 940	3	350 – PLR	1 507
757	hruborážová munice 12,7 mm*	10 000	7 495	2 505	2 420	750 – BLR	665
801	tank T 34/85	1 450	1 050	400	320	80 – MLR	–
802	samochodka SD 100	350	150	200	200	–	–
806	motor V 2	2 200	1 580	620	4	16 – MLR	600
858	supertáňa T	2 150	1 757	393	–	8 – MLR	385
862	palubní přijímač RSI 6 M	2 800	1 705	1 095	–	175 – PLR 29 – neumístěno	891
872	palubní vysílač RSI 6 X	2 750	1 659	1 091	–	175 – PLR 29 – neumístěno	887
863	interkomunikace SPU 2 M	1 070	894	176	–	–	176
864	radiopolokompas RPKO 10 M	2 714	1 632	1 082	–	175 – PLR 29 – neumístěno	878
865	identifikace SČ 3 M	965	725	240	–	–	240
878	panoramatický dalekohled PG	1 510	1 163	347	–	–	347
879	dalekohled tankový TŠ 20	450	265	185	–	–	185
880	dalekohled tankový TŠ 16	2 253	1 951	302	–	–	302
887	dalekohled kulometný PPU-8T	1 887	747	1 140	–	–	1 140
888	periskop tankový MK 4	5 198	4 357	841	–	–	841
890	bustr BU 1	1 230	700	530	–	–	530
892	zaměřovač ASP 3 N	1 520	960	560	–	–	560
895	fotokulomet S 13	3 100	2 209	891	–	–	891

* 1000 ks

** kompletace a zkoušky

Pramen: NA, f. 02/5, PS ÚV KSČ, aj. 159, b. 4

MATERIÁLY

Usnesením PS ÚV KSČ z 12. ledna 1954 bylo uloženo ministru strojírenství ve spolupráci s předsedou SÚP vypracovat do I. května návrh na zavedení doplňujících programů s důrazem na výrobu spotřebních předmětů. To však nebylo jednoduché a proto do srpna 1954 se nepodařilo nalézt odpovídající program pro šest podniků (Blanické strojírný, Novoborské strojírný, Vlárské závody, Zbrojovka Vsetín – závod Jablunka, Tesla Hloubětín a Tesla Pardubice). Plně nevytíženy byly také ZVS Nýřany a ZVS Dubnica, u nichž však byl nedostatek laborační práce řešen převodem zaměstnanců.

Vzhledem k tomu, že chyběl dlouhodobý plán rozvoje národního hospodářství vycházelo ministerstvo strojírenství pouze z požadavků ministerstva vnitřního a zahraničního obchodu na rok 1955. Situaci však komplikovala metodika sestavování plánu a jednotlivé etapy jeho zpracování, takže se stávalo, že již přidělená výroba se musela opět rušit (např. kompresorů BK 3). V podnicích leteckého průmyslu bylo nutné výrobu umístit pouze na přechodnou dobu, v důsledku nedostatečného zajištění výroby IL 14, podobně bylo potřeba rozhodnout jaká značka těžkých pásových traktorů bude zařazena do typové řady vyráběné v ČSR, neboť se ukázalo, že právě tato produkce je nejvýhodnější pro závody s tankovou výrobou.

Pro jednotlivé závody Hlavní správy zbraní a munice ministerstva strojírenství byla navržena tato doplňková civilní výroba:¹⁹

Snížené požadavky na výrobu signálních pistolí, lehkého kulometu Děktarjev, těžkého kulometu Gorjunov a PLK 12,7mm²⁰ vytvořily volnou kapacitu v Závodech Jana Švermy Brno v roce 1955. Objem zbrojní výroby v tomto roce měl poklesnout na 39 % ve srovnání s rokem 1954, ale v roce 1956 stoupnout na 87 %. V podniku se mělo vyrábět 2 400 ks kolových a 1075 ks pásových traktorů T 53. Strojný park nutný pro zbrojní výrobu a pozměněný přechodem na výrobu traktorů bylo možno uvést do původního stavu během šesti měsíců.

Objem zbrojní výroby v Závodech Klementa Gottwalda Povážská Bystrica způsobený výběhem výroby 37mm letadlového kanónu a samonabíjecí pušky měl v roce 1955 klesnout na 82,5 % v porovnání s předcházejícím rokem a na 90 % v roce 1956. Uvolněná kapacita měla být využita pro výrobu motocyklů, skútrů, náhradních dílů, ale také konví na mléko. Speciální stroje měly být ponechány na místě a výrobu munice bylo možné obnovit v plném rozsahu za tři měsíce. Výroba motokol a motocyklů byla vhodná i vzhledem k tomu, že podnik již dříve vyráběl motocykly zn. Manet.

ZKVJ Dubnica měl být i nadále dostatečně vytížen požadavky na zbrojní výrobu (114,6 % objemu v roce 1955 oproti 1954). Pro závod Bánovce bylo vzhledem k ukončování výroby minometů navržena výroba rozmetačů chlěvské mrvy. Podnik dále vyráběl v kooperaci pro Slovácké strojírný nářadí k zeměvtrným soupravám.

Část podniků byla i nadále vytížena požadavky na zbrojní výrobu. K nim patřily Strojárny 9. mája Kubra, Adamovské strojírný Adamov (požadavky na rok 1955 převyšovaly plány na rok 1954 o tři procenta), dále Vihorlat Snina, ZPS Uherský Brod (na 125 %), Valašské strojírný Slavičín a také zbro-

jovka Vsetín (požadavky na rok 1955 dosáhly takřka 120 %). Pro vytížení podniku v civilní výrobě byla převzata výroba traktorů. Ze závodů nebyl vytížen v rozsahu cca 100 000 hodin Jablunkov, kde jako doplňující výroba bylo navrženo stavební a nábytkové kování, zboží pro domácnost, hračky, kontrolní pokladny.

Redukce se výrazně dotkla Blanických strojíren Vlašim. Objem zbrojní výroby, v důsledku snížení požadavků na pistolovou, puškovou a samopalovou municí a výrobu bleskovic, zde v roce 1955 měl klesnout na jednu třetinu a v následujícím roce na pouhých 15 %. Volná kapacita zde dosáhla více než 400 pracovníků, kteří měli být vytíženi podle návrhu pouze výrobou motocyklových karburátorů, což by ovšem pokrylo pouze cca 10 %. Navíc pro tuto výrobu bylo nutno dodat řadu speciálních strojů.

Vytížení Novoborských strojíren Nový Bor mělo dosáhnout v letech 1955 a 1956 pouze cca 40 % snížením požadavků na výrobu zapalovačů. Volná kapacita v roce 1955 činila takřka 1 milion normohodin a stále se nepodařilo nalézt vhodný civilní program, jenž by nenarušil výrobní profil podniku. Uvažovalo se o výrobě plynoměrů, vodoměrů, manometrů, náhradních dílů k šicím strojům apod.

Na méně než polovinu měla poklesnout zbrojní výroba i ve Vlárských závodech Bojkovice, a to na 42 %, resp. 50 %. Volná kapacita činila v roce 1955 až 600 000 normohodin, což způsobil pokles objednávek signálních nábojů a protipěchotních min. Úplné vytížení zatím nebylo dosaženo, neboť kapacita podniku nemohla být vyčerpána výrobou stavebního kování, petrolejových a lihových vaříčů a kovových hraček.

Pokles se nevyhnul ani ZVS Dubnice. Na rok 1955 byl plánován pokles o jednu čtvrtinu, na následující rok takřka o polovinu. Také pro tento podnik nebyl do léta 1954 nalezen odpovídající doplňkový program.

V ZVS Nýřany se očekával pokles kapacity v roce 1955 o jednu šestinu (na cca 86,5 %), ovšem v následujícím roce měla opět stoupnout na 107%. Volná kapacita v roce 1955 měla být využita na rekonstrukci podniku a část pracovníků měla být převedena do závodů ZVIL Plzeň.

V závodech ZVIL Plzeň se pokles zbrojní výroby projevil především v cechu 83/I, jehož výroba byla zaměřena na výrobu tankových motorů. V roce 1955 se očekával pokles na pouhých šest procent a výroba měla být v následujícím roce zcela zrušena. Do cechu měla být převedena výroba nákladních automobilů T 805 z n. p. AZMP Mladá Boleslav, kde se ve větší míře měly vyrábět osobní automobily. Potřeba strojů a zařízení byl kryta z naprosté většiny v rámci podniku a nevyžadovala velké přesuny.

V působnosti Hlavní správy slaboproudu mělo k největšímu poklesu dojít v Tesle Hloubětín, a to až na 30,6 % oproti roku 1954. Rušila se jednak výroba některých vysílačů a také pohon A (pro radiolokátory). Doplňkový program se nepodařilo zatím do poloviny roku 1954 stanovit, neboť původně zvažovaná výroba roentgenových přístrojů a kovového nábytku se ukázala být nereálná.

Výrazně menší pokles zbrojní výroby byl plánován pro Teslu Pardubice, kde rok 1955 sice vykazoval cca čtvrtinový

¹⁹ NA, f. ÚPV ČSR, místopředsedové vlád, V. Široký, PT – spec. výroba 1954, k. 30, Návrh na zavedení výroby doplňujících civilních programů.

²⁰ V roce 1954 se zde mělo vyrobít 3 100 těžkých kulometů Gorjunov, v následujícím roce ani jediný, v roce 1955 měla být také ukončena výroba PL kulometů (pouhých sto kusů). NA, f. ÚPV ČSR, místopředsedové vlád, V. Široký, PT – spec. výroba 1954, k. 30, Návrh na zavedení výroby doplňujících civilních programů. Srov. též NA, f. Ministerstvo všeobecného strojírenství (MVS), k. 30, Návrh k zajištění účelného využití kapacity některých zbrojních závodů a náběhu nových výrob v těchto závodech podle příkazu náměstka předsedy vlády s. Baráka ze dne 29. července 1953.

Dopad peněžní reformy na výstavbu československé armády

Příloha č. 1 Přehled předepsaných mírových počtů čs. armády k 31. 7. 1953

druh vojska	gen.	důst.	poddůst.		mužstvo	poslu- chači	žáci	praco- vníci	vojáci celkem	o. z.
			z pov.	zakl. sl.						
MNO	159	2158	175	11	0	0	0	0	2503	901
štábní út.v.*	0	103	89	180	481	0	0	0	853	155
dělostřel.*	10	1770	616	2954	5708	0	0	0	11058	83
tank. mech.*	2	2792	811	5511	11139	0	0	0	20255	225
letectvo*	15	6556	3054	5484	7242	0	0	0	22351	2323
výsad. v.*	1	321	113	485	1612	0	0	0	2532	20
ženijní v.*	1	336	70	481	1573	0	0	0	2461	63
PLOSU*	14	1669	470	4309	6845	0	0	0	13307	500
spoj. v.*	0	421	474	435	594	0	0	0	1924	129
chem. v.*	0	119	32	118	386	0	0	0	655	13
železn. v.*	0	154	46	211	1129	0	0	0	1540	43
autom. v.*	0	156	46	205	621	0	0	0	1028	32
celkem	202	16555	5996	20384	37330	0	0	0	80467	4487
1. VO	53	9154	2486	15144	36582	0	0	0	63419	1288
2. VO	53	9180	2486	13420	31556	0	0	0	56695	1143
tylové út.	24	2507	278	339	453	0	0	0	3601	13250
různé út.	24	4444	579	1010	6329	16	0	0	12402	8545
místní vel.	15	2604	319	0	19	0	0	0	2957	3046
VA, učiliš-tě, školy	159	6935	766	3036	4412	6015	19817	0	41140	4895
armáda celkem	530	51379	12910	53333	116681	6031	19817	0	260681	36654
Útvary při armádě										
školy	5	547	30	38	39	0	2300	0	2959	628
voj. prac. j.	1	992	441	3184	777	0	0	30654	36049	113
různé útvary	2	441	67	157	381	0	0	0	1048	2179
celkem	8	1980	538	3379	1197	0	2300	30654	40056	2920
armáda a útvary úhrnem	538	53359	13448	56712	117878	6051	22117	30654	300737	39574

Pramen: VÚA-VHA, f. MNO 1953, GŠ OMS, sign. 1-2/1-56, Zpráva o výsledcích upřesnění počtů a krácení armády (důstojníků, poddůstojníků a mužstva).

Příloha č. 2 Přehled předepsaných mírových počtů čs. armády k 1. 11. 1953

druh vojska	gen.	důst.	poddúst.		mužstvo	poslu- chači	žáci	praco- vníci	vojáci celkem	o. z.
			z pov.	zakl. sl.						
MNO	163	2052	130	7	0	0	0	0	2353	971
štábní út.v.*	0	102	97	177	377	0	0	0	753	162
dělostřel.*	10	1918	677	3289	5687	0	0	0	11581	92
tank. mech.*	2	2789	963	5178	9351	0	0	0	18283	201
letectvo*	16	7201	3107	5758	5547	0	0	0	21629	2587
výsad. v.*	1	316	109	468	1487	0	0	0	2381	17
ženijní v.*	1	419	114	674	1487	0	0	1326	4021	88
PLOSU*	15	1786	573	5389	6715	0	0	0	14478	490
spoj. v.*	0	355	404	542	468	0	0	0	1769	62
chem. v.*	0	116	33	110	371	0	0	0	630	13
železn. v.*	0	153	45	222	988	0	0	0	1388	33
autom. v.*	0	147	46	178	498	0	0	0	869	29
celkem	208	17354	6298	21992	32956	0	0	1326	80134	4745
1. VO	52	9262	2539	15473	34561	0	0	0	61887	1296
2. VO	52	9286	2498	13746	28809	0	0	0	54391	1134
tylové út.	23	2505	262	326	408	0	0	0	3524	13584
různé út.	24	4285	567	898	5454	16	0	0	11244	8785
místní vel.	15	2604	319	0	19	0	0	0	2957	3046
VA, učiliš-tě, školy	151	5821	847	2230	3389	5481	8970	0	26889	4418
armáda celkem	525	51117	13330	54665	105596	5497	8970	1326	241026	37008
Útvary při armádě										
školy	4	642	57	25	47	0	1601	0	2376	678
voj. prac. j.	2	1074	422	3311	110	0	0	33066	37985	77
různé útv.	2	394	46	167	335	0	0	0	944	2221
celkem	8	2110	525	3503	492	0	1601	33066	41305	2976
armáda a útvary úhrnem	533	53227	13855	58168	106088	5497	10571	34392	282331	39984

Pramen: VÚA-VHA, f. MNO 1953, GŠ OMS, sign. 1-2/1-56, Zpráva o výsledcích upřesnění počtů a krácení armády (důstojníků, poddůstojníků a mužstva).

MATERIÁLY

pokles, ale výroba se měla v následujícím roce opět zvýšit na 93 %. Pokles měl být částečně eliminován výrobou gramofonů zn. Tábor a v případě, že by se podařilo uzavřít dohodu o dodávkách 1500 ks radiostanic Supertáňa P do lidově demokratických států, byl by podnik kapacitně vytižen.

Redukce staveb důležitých pro obranu státu

Snížení výdajů se projevila též zmenšením rozsahu obranných opatření či posunem jejich plánovaného dokončení z let 1953 a 1954 na následující roky. Bylo rozhodnuto neprovádět v hlavním pásmu obrany v Čechách výstavbu 250 výsuvných kulometných stanovišť a stejného počtu pancéřových pozorovatelů, stejně jako nákup materiálu pro přípravu operačních zátarasů. Dále bylo upuštěno od zřízení klamných staveb lehkého opevnění a od přípravných prací na druhém pásmu obrany v Čechách. Těžké objekty na Moravě a Slovensku neměly být osazeny zbraněmi. Tato opatření by přinesla úsporu cca 100 miliónů Kčs.

Armáda také korigovala požadavky na ostatní ministerstva omezením staveb důležitých pro obranu státu. V rámci výstavby spojovacích zařízení se měly beze změn dokončit již rozestavěná dálková kabelová vedení Michalovce – Košice – Ružomberok – Olomouc – Praha a vedení k polským hranicím (nákladem cca 50 miliónů Kčs). Dokončení vedení k maďarským hranicím bylo zčásti posunuto na rok 1957. Dále bylo redukováno vybudování záložních spojovacích uzlů (z plánu měl být vypuštěn kabelový uzel Bratislava a kabelové okruhy Tábor, Jihlava a Trenčín), jejichž dokončení se přesouvalo na rok 1957. Současně se snižoval se výkon některých vysílačů a radiové ústředny v Praze.

Značné výdaje přinášela výstavba letišť. V plném rozsahu měla být dokončena letiště v Pardubicích, Bechyni a Čáslavi (každé nákladem cca 300 000 Kčs). Zahájení výstavby letiště ve Zvolenu, s původně plánovaným termínem dokončení v roce 1954, bylo přesunuto na rok 1955. V Třebíči, Trnavě a Prešově se měly zatím postavit pouze bytové jednotky a případně i kasárna a sklady a armáda měla využívat civilní letiště v Brně, Bratislavě a Košicích. Zcela odsunuta byla výstavba letiště v Lanškrouně. Snižovala se také částka určená na výstavbu stojánek. Těmito opatřeními se mělo uspořit takřka 470 miliónů Kčs.

Znatelné úspory přinášela změna plánu investiční výstavby ministerstva železnic, a to především zrušení výstavby železnice Havlíčkův Brod – Pacov (téměř půl miliardy Kčs), 200 miliónů přineslo vypuštění zdvojkolejnění některých tratí. Na rok 1958 (z roku 1956) bylo odsunuto vybudování překládkového prostoru Velké Kapušany a jeho napojení na Čiernou nad Tisou. Termín dokončení rekonstrukce železniční trati Pacov – Tábor – Ražice na kapacitu 1200 t/24 hod se posouval na rok 1960 apod.

Z plánu dále bylo vypuštěno zdvojkolejnění trati Nové Zámky – Komárno a stavba druhého mostu před Dunaj, rekonstrukce stanice Štrúrovo, spojka Letohrad – Ústí nad Orlicí – Česká Třebová (s původním termínem dokončení v roce 1956) či zvýšení výkonnosti některých úseků. Podobně se nerealizovala rekonstrukce tratí Šahy – Čata – Štúrovo a Filakovo – Lučenec. U řady tratí bylo upuštěno od rekonstrukcí zaměřených na zvýšení přepravní výkonnosti. Odsunuta byla převážná část objездů důležitých železničních uzlů. Z nestavebních investic se na pozdější termíny (1957 až 1958) přesouvala výroba lokomotiv, tendrů řady 556.0 a vozů řady Px (plošinových vozů o nosnosti 81 t), řady Pac (plošinových vozů o nosnosti 60 t) určených pro dopravu tanků a řady Vtdr (vysokostěnných vozů o nosnosti 28 t) pro dopravu vojenského materiálu. Snížily se též požadavky na vytváření státních hmotných rezerv kolejnic, pražců, výhybek, zabezpečovacích zařízení atd. Původně navrhované úspory v oblasti železniční dopravy měly dosáhnout více než dvě miliardy. Těmito úpravami se snížily na cca 1,2 mld Kčs.

V oblasti silniční dopravy mělo dojít k omezení výstavby či rekonstrukce dálkových tahů a to Žilina – Prešov – Košice, Železná Ruda – Žatec – Most – státní hranice a to především snížením požadavků na šíři a jakost vozovky, či tahu Dolní Dvořiště – Praha – Harrachov. Podobně byly redukovány dálkové tahy tzv. II. a III. pořadí, kde se také snižovaly požadavky na šířku a jakost vozovek. Úspory byly naplánovány na 400 miliónů Kčs.²¹

Uvedená opatření byla bezprostřední reakcí na měnovou reformu. Mnohá z nich však měla jen krátkodobý charakter daný i přechodným oteplením mezinárodních vztahů. Již v roce 1955 v souvislosti se založením Varšavské smlouvy se zcela změnila výchozí podmínky výstavby čs. armády, které se projeví, mimo jiné, i novými nároky na zbrojní průmysl.

21 VÚA–VHA, f. MNO 1953, OMS, sign. 1-2/1-56.

Impact of Currency Reform on the Development of Czechoslovak Army

By Jaroslav Láník

The overall failure to meet the objectives stipulated under the plan within Czechoslovak economy and the militarization of the economy resulted in grave economic and social crisis that climaxed in 1953 by the currency reform. The government and the Communist Party attempted to cope with economic issues and growing social and political tensions by modifications of their economic policy. The adopted resolutions were accompanied by a number of austerity measures. Many of them affected the development of the Czechoslovak Army as well. The study, for the first time in Czech historiography, depicts in detail the changes in the troop numbers, requirements for armaments industries, and the consequences of the interventions that affected the armaments enterprises.

The budget cuts exceeding 14% made the Army respond by reduction of peacetime Army staff numbers, from approx. 340 thousand soldiers and civilian staff to approx.

320 thousand. In parallel, changes in the Army structure were also made; the major ones involved the formation of four mobile regiments within the motorized infantry divisions, two tank regiments of armored divisions, and reinforcements of anti-aircraft units. The reductions of expenditure reflected also in reductions of the scope of defense measures in the main perimeter (e.g. constructions of machine gun posts, observation points, fortifications), and postponements of their scheduled completion dates from 1953 and 1954 to later years, and reductions of important national defense projects (airfields, railroad double tracks, extensions of road network, communication centers, etc.).

The most important changes took place in armaments industry; first of all new plans were drawn by reductions in manufacture of guns and ammunition, S102 and B33 aircraft (by almost 40%), T34/85 tanks (by one-fourth) and also SD100 self-propelled guns. The suspension of a part of armament manufacturing capacity resulted in need to transfer approx. 15 thousand people to other jobs. It was thus necessary to find for the industry supplementary civilian programs (e.g. manufacturing of heavy caterpillar tractors). This process, however, was rather lengthy, and was not completed even as late as in mid-1954.

PhDr. Jaroslav Láník, CSc. (1957)

studoval v letech 1977–1981 na FF UK obor historie. V roce 1981 byl přijat do Ústavu československých a světových dějin (později Historický ústav Akademie věd České republiky) a zabýval se hospodářskými dějinami českých zemí 19. a 20. století a dějinami Prahy. Od roku 1995 pracuje ve Vojenském historickém ústavu, v letech 1998 až 2002 byl šéfredaktorem časopisu *Historie a vojenství*. Nyní se zabývá ekonomickým vývojem Československa po roce 1945, zejména vlivem zbrojení na ekonomiku státu v 50. letech 20. století.

Jaroslav Láník (born 1957)

read history at the Philosophical Faculty of Charles University between 1977 and 1981. In 1981 he joined the Institute of Czechoslovak and World History (later the Historical Institute of the Academy of Sciences of the Czech Republic) and focused the economic history of Bohemia and Moravia in the 19th and 20th Centuries and the history of Prague. Since 1995 he has been working at the Military History Institute, between 1998 and 2002 he was Editor-in-Chief of the *History and Warfare* journal. At the moment he is focusing his attention on the economic developments in Czechoslovakia after 1945, particularly on the influence of arming on the state economy during the 1950s.